

skome kazalištu i potreba da se zabilježe čak i osnovne informacije o lutkarskim kazalištima u Hrvatskoj ne može opravdati opsežne priloge koji narušavaju dojam cjelovitosti. Stoga posljednji prilog predstavlja povratak temi knjige jer autorica niz okončava analizom uprizorenja baletne igre *Sedam smrtnih grijeha malograđana* Bertolta Brechta (zajedno s Brechtovim tekstom) koju kao redateljica temelji na Artaudovim teorijskim pretpostavkama o kazalištu okrutnosti pokušavajući i na konkretnome domaćem primjeru potvrditi održivost prethodno izvedenih zaključaka.

Studija *Lutkarstvo i velikani modernizma* odabirom teme, analitičkim pristupom i popratnim sadržajima – od opsežnih priloga do kazala imena i pojmova – svjedoči o ambicioznosti autorice te njezinome nastojanju da svojim čitateljima pruži znanstveni oslonac. Nažalost, na putu prema potpunoj realizaciji te namjere ispriječilo se niz prepreka: tekst je povremeno opterećen parafrazama tuđih tvrdnji i zaključaka, uvodna poglavlja o Stanislavskome, Brechtu i Artaudu mjestimično su anegdotalna i nedovoljno informativna da bi poslužila kao čvrst oslonac za kasniju analizu, dok pojedini segmenti (npr. djelovanje Artaudova Kazališta Alfreda Jarryja) predstavljaju prije velike digresije nego razradu naslovne teme. Pridružimo li tome i niz nepreciznosti, npr. nepotpuna imena autora te nepotpuna imena knjiga, časopisa i članka u popisu literature, studija Branke Rudman ostavlja dosta prostora za korekcije kojima bi se svakako trebalo poboljšati neko od mogućih budućih izdanja ove knjige.

Martina Petranović

O MEĐUNARODNIM DOMETIMA HRVATSKE DRAME I KAZALIŠTA

Krležini dani u Osijeku 2016. Hrvatska drama i kazalište u inozemstvu, drugi dio

Priradio Branko Hećimović

Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU, Filozofski fakultet u Osijeku, HNK u Osijeku Zagreb, Osijek 2017.

Zbornik sa znanstvenoga skupa Krležini dani u Osijeku održanog 2016. godine bavi se „hrvatskom dramom i kazalištem u inozemstvu“, a tematski se naslanja na već objavljen zbornik s Krležinih dana u Osijeku održanih 2015. godine jer se pokazalo da je navedena tema dovoljno široka, opsežna i nedostatno istražena da joj je potrebno posvetiti barem dva znanstvena susreta. Premda ni dva zbornika nisu mogla iscrpiti temu hrvatske drame i kazališta u inozemstvu, svakako su radovima objavljenim u ovom i prethodnom zborniku pokrivenne mnoge bjeline, nepoznanice i prazna mjesta u dosadašnjem poznavanju hrvatske kazališne povijesti i suvremenosti izvan nacionalnih granica, a vjerujem otvoreni i neki novi potencijalni rukavci i smjerovi za buduća istraživanja.

Zbornik broji 26 radova koje mahom potpisuju teatrolozi, književni i kazališni povjesničari i teoretičari te muzikolozi, ali i kazališni praktičari. Ve-

ćinom su to stalni pa i dugogodišnji sudionici Krležinih dana, koji se i ovom prigodom velikim dijelom naslanjaju na svoja uža područja specijalizacije ili trenutna područja interesa, uz poneke manje očekivane tematske iskorake, no svake se godine popisu pridružuju i nova imena, i taj bi sretan spoj, nadajmo se, trebao jamčiti nastavak višegodišnje tradicije prosinakcoga osječkog znanstvenog okupljanja proučavatelja nacionalne dramske književnosti i kazališta.

U zborniku je moguće razabrati nekoliko okvirnih tematskih cjelina ili problemskih čvorišta poput izdavaštva, traduktologije, gostovanja i festivala ili kulturoloških, političkih i ideoloških pa i financijskih uvjetovanosti inozemne recepcije, s time da tako određene cjeline ne treba uzimati doslovno i konačno jer rezovi naravno nisu posve oštri niti su podjele jednoznačne i bez ostatka.

U prvom valu valja razlučiti radove domaćih istraživača koji iz perspektive trajnijega interesa za pojedinog autora, kazalište, nacionalnu književnost ili područje poput lutkarstva, opere ili plesa svrću pogled na dosege naših umjetnika s onu stranu granice (Ivo Vojnović na filmu; makedonska dramska obrada Krležinih *Glembajevih* u djelu *Genetika pasa Venka Andonovskog*; međunarodna ostvarenja predstavnika meke i tvrde frakcije nekadašnjega Kugla glumišta; recepcija splitskih dramatičara i predstava u europskom i svjetskom kontekstu; inozemna plesачka karijera Vere Milčinović Tashamira; zastupljenost hrvatskih lutkarskih kaza-

lišta na inozemnim festivalima).

Nekoliko inozemnih istraživača također je ponudilo priloge proučavanju hrvatskih dramskih i kazališnih dosega u vlastitim nacionalnim kulturama, pa se Alexandr Orošnjak bavi nastupima Marije Ružičke Strozzi i Nine Vavre u Češkoj, a Leszek Małczak proučava zastupljenost Krleže u poljskim prijevodima i na poljskim scenama. I jedan i drugi upozorit će na važnost političkoga konteksta recepcije hrvatskih umjetnika – u vrijeme gostovanja Marije Ružičke Strozzi i Nine Vavre te konstituiranja češkog kazališta gostovanja umjetnika iz slavenskog prostora bila su poželjna, kao što je i Krleža bio zanimljiviji poljskoj sredini u periodu od sredine tridesetih do početka devedesetih nego nakon pada Berlinskog zida i urušavanja projekta socijalističkog društvenog uređenja. Štoviše, veći broj radova ukazuje na snažnu međuovisnost kulture i ideologije, odnosno politike i bilo kojeg oblika književne i kazališne recepcije hrvatske drame i kazališta u drugim kulturnim i nacionalnim sredinama te ciljano (ili između redaka) razjašnjava na koji je način ta sprega obilježila, inicirala, omogućila ili onemogućila mnoge međunarodne izvedbe, izdanja, prijevode i gostovanja.

Na to se mogu nadovezati i radovi koji primamljivost ili intrigantnost hrvatske dramske i kazališne produkcije inozemnim sredinama situiraju u okvir interesa za ratne devedesete, uključujući i pogrešne ili simplicitirane interpretacije, da ne kažemo potpuno nerazumijevanje, kao što je vidljivo na primjerima nekih

Brezovčevih predstava, odnosno izvedbi drama ili dramatičara proze nekih hrvatskih suvremenih autora. Dio istraživača usredotočio se na problematiku interkulturalnosti i multikulturalnosti u dramskim djelima i izvedbama (kao u drami Davora Špišića *Crni kruh*), a rečene se teme dotiče i Nataša Govedić obrađujući kompleksna pitanja kanonizacije dramskih djela i nacionalne književnosti nakon neposrednog iskustva sastavljanja jednoga izbora hrvatskih dramskih djela za francuskoga izdavača i frankofonu zajednicu. S druge strane, dvojica osječkih autora upućenih na dugogodišnje poveznice između hrvatske i mađarske kulture sredine istražuju njihovu višestruku i dugogodišnju kazališnu premeženost, kroz analizu proslave 450. obljetnice sigetske bitke te utemeljenje, djelovanje i umjetnička dostignuća Hrvatskoga kazališta u Pečuhu, s posebnim osvrtom na izvedbe hrvatskih dramskih djela ili adaptacija hrvatske proze.

Više se znanstvenika u svojim radovima uzgred dotaknulo i traduktoloških tema, zanimljivih ne samo zbog detektiranja mnogih prevoditeljskih pitanja i zamki, već i zbog problematiziranja načina na koji uopće dolazi do odluka o prevođenju, pri čemu je više puta istaknuto da je recepcija hrvatske kulture u inozemstvu rjeđe posljedica sustavnoga institucionalnog rada domaćih ustanova, a često osobnoga entuzijazma pojedinaca s ovu i onu stranu granice. Osobni entuzijazam po svojoj prilici kumovao i prevođenju drama Mire Gavrana te začetku njemu posveće-

noga festivala Gavranfest, a na festivalsku tematiku i utjecaj inozemnih festivala na popularizaciju i recepciju hrvatskoga dramskog pisma u inozemstvu, koje je još jedno stalno mjesto ovoga zbornika, nadovezuje se rad u kojem su analizirane drame Ivane Sajko nastale prema narudžbama inozemnih festivala.

Nekoliko je radova, što svojim sadržajem, što svojim podrubnim bilješkama i popisima literature i izvora, ukazalo na važnost procesa digitalizacije i internetski dostupnih baza podataka u istraživanju krovne tematike skupa, pri čemu je uočljiva i potreba većeg ulaganja u stvaranje domaćih izvora te vrste, a ne samo crpljenja iz inozemnih, i važnost otvorenoga pristupa izvorima podataka za znanstveni rad. Poražavajuće svođenje znanosti na puku (ne)moćnoću financiranja elementarnih istraživačkih predradnji sukladna je nažalost i samoj predmetnoj tematici zbornika čiji su širi zamah nerijetko sputavali upravo okovi financijske prirode, kao što svjedoči veći broj studija objavljenih u ovom zborniku.

S obzirom na narav glazbene (kao i plesne) umjetnosti koja je već po sebi internacionalnog karaktera i ne poznaje jezičnih zapreka kakve su često stajale na putu jače afirmacije naših glumaca ili pisaca na inozemnim scenama – o čemu također govori više radova u ovom zborniku – nekoliko je studija posvećeno i muzikološkim temama, primjerice trima istaknutim hrvatskim opernim umjetnicama 19. stoljeća koje su ostvarile reprezentativne međunarodne karijere i priznanja (Ilma de Murska,

Matilda Mallinger i Milka Trnina) te dirigentu Vladimiru Beniću.

Autorefleksivno, autobiografsko, subjektivno, a kadšto i anegdotalno osvrtnje na osobna iskustva i vlastita postignuća u međunarodnome kontekstu zajednička je odrednica nekoliko radova u zborniku, od kojih ponajprije valja apostrofirati dragocjena sažimanja svojih međunarodnih produkcija, koprodukcija i/ili putovanja iz pera predvodnika triju važnih alternativnih ili nezavisnih kazališnih skupina posljednje četvrtine 20. i početka 21. stoljeća – Davora Mojaša o dubrovačkome Leru, Branka Sušca o pulscome INAT-u i Romana Bogdana o čakovečkome Pinklecu. U ovu bi se skupinu mogao uvrstiti i rad Dubravke Crnojević Carić, koja piše o predstavi u čijem je kreiranju i sama sudjelovala (*Djevojčica sa žigicama*), kao i Marijana Varjačića koji analizira međunarodne režije i projekte Borne Baletića, Ozrena Prohića, Bobe Jelčića i Roberta Raponje, redatelja čijoj je afirmaciji i sam pridonio kao intendant varaždinskoga kazališta.

U uobičajenoj se „Kronologiji Krležinih dana“ na kraju zbornika dugogodišnji voditelj skupa i urednik zbornika Branko Hećimović sa žaljenjem poziva na smanjen opseg i sadržaj skupa i Dana u cjelini, što zbog financijske u okvirima reducirane novčane i načelne potpore humanistici, što zbog stanovite potrošenosti dosadakašnjega entuzijazma sudionika i samog modela koji ne ide do kraja ukoliko s promjenama u hrvatskoj znanosti. Kad se pod ovogodišnji zbornik podvuče crta, nema spora da je riječ

o izdanju koje će se opetovano pretraživati i konzultirati zbog izobilja sakupljenih raznovrsnih, brojnih i vrijednih podataka o različitim oblicima hrvatskih književnih i kazališnih veza s međunarodnom sredinom. Ta je vrsta istraživačkoga rada doista izuzetno važan posao koji se u suvremenoj hrvatskoj znanosti često i nedostavno i neprimjereno valorizira. U tom bih smislu apostrofirala i rad „Iščitano iz ostavština“ u kojemu Antonija Bogner Šaban na nekoliko primjera iz vlastite znanstvene prakse pokazuje važnost arhivskih istraživanja u proučavanju povijesti i suvremenosti hrvatske književne i kazališne kulture, s pravom se opirući njihovome odbacivanju kao znanstveno zastarjelima i pozitivističkima. Ona to nipošto nisu, ali se jednako tako s pravom postavlja i pitanje na koji se način ona provode i na koji se način novoutvrđeni podaci tumače i kontekstualiziraju. Treba, naime, reći da u stanovitoj mjeri zbornik doista ostaje tek na početnoj razini prikupljanja i golog iznošenja podataka bez njihove daljnje razrade, analize i interpretacije. Također je potrebno naglasiti da bi u budućnosti zborniku – i skupu – možda ipak trebao jedan ozbiljniji znanstveni *makeover*, ne samo kada je riječ o njegovom formalnom znanstvenom ustroju i elementarnim izdavačkim standardima, već u prvom redu kada je riječ o podizanju ili ujednačavanju varijabilne znanstvene dorađenosti radova koja nije uvijek na razini dugogodišnje tradicije ovoga skupa, a koju bi zbog svega rečenog bilo šteta prekinuti.

Hrvoje Ivanković

I SPOMENAR I DOKUMENT

Jelena Obradović Mojaš

Svjedoci Mnemozine – Plavi razgovori o Igrama i Gradu Dubrovačke ljetne igre, 2017.

Od 1992. godine na Radio Dubrovniku, regionalnoj ispostavi Hrvatskoga radija, u tjednom se ritmu emitira emisija *Plavi razgovori*, urednice i voditeljice Jelene Obradović Mojaš. Formatirana kao klasična razgovorna emisija, *Plavi razgovori* ujedno su i svojevrsna kronika zbivanja na dubrovačkoj kulturnoj i znanstvenoj sceni, budući da su izborom sugovornika najčešće posvećeni aktualnim događanjima: izložbama, koncertima, predstavama, promocijama, novim izdanjima, simpozijima. Često, no ne i isključivo, vezani uz dubrovačke teme i nadahnuća, *Plavi razgovori* u protekla su dva i pol desetljeća ugostili više stotina gostiju, među kojima su bili i naši najeminentniji stručnjaci i stvaraoci iz raznih područja kulturnog i znanstvenog života, iako hijerarhijska pozicija na javnoj sceni nikada nije bila presudan kriterij pri autoričinu odabiru sugovornika. Akademici, laureati i zvijezde često su se naime, izmjenjivali s onima koji tek dolaze, pa se znalo dogoditi da se nekadašnji početnici nakon više godina vrate u

emisiju kao već itekako afirmirane javne osobe, pri čemu treba naglasiti kako su *Plavi razgovori* na najbolji način iskoristili frekventnost Dubrovnika, upisujući u svoju „knjigu gostiju“ veličini grada nerazmjerno veliki broj atraktivnih i zanimljivih sugovornika. Jedina loša vijest vezana uz ovu popularnu emisiju dolazi iz fonoteke Radio Dubrovnika gdje je, na žalost, sačuvano manje od polovice izdanja *Plavih razgovora*. Veliki dio sačuvanih emisija vezan je, pak, uz Dubrovačke ljetne igre te razgovore s ljudima koji su ih stvarali i promišljali. Neki od njih u emisiji su govorili o aktualnim događanjima i projektima, neki su se, pak, prisjećali povijesti Igara, a dio ih je, dakako, zborio i o prošlosti i o sadašnjosti, plećući tako mrežu svjedočanstava i promišljanja, dragocjenu za svakoga tko se bavi povjesnicom Igara te tragom kojeg su ostavile u povijesti hrvatske glazbe i kazališta. Neobično je stoga važno što se autorica emisije nedavno odlučila napraviti izbor (plavih) razgovora vezanih uz Dubrovačke ljetne igre te njihov stilizirani i kraćim uvodnim tekstovima popraćeni transkript objaviti u knjizi prikladna naslova: *Svjedoci Mnemozine*, što iz puno razloga priziva Uranovu i Gejinu kćerku koja u grčkoj mitologiji figurira kao majka Muza, ali i kao božica pamćenja.

U knjizi je objavljeno trideset i šest razgovora vođenih u razdoblju od 1994. do 2016., a uz iskaze glumaca koji su svojim kreacijama obilježili pojedine predstave ili čak cijele dionice povijesti Ljetnih igara (Izet Hajdarhodžić, Vilim Matula, Mia Bego-